

Werner Josef GRUBER, *'Dein Licht ist in dir' – Eine Deutung des Menschen vom 'Imago Dei' zum 'Amicus Dei' in der poetischen Theologie Ivan Golubs, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2015., 338 str.*

Poetska teologija Ivana Goluba u perspektivi njegove teološke antropologije tema je knjige *'Dein Licht ist in dir' – Eine Deutung des Menschen vom 'Imago Dei' zum 'Amicus Dei' in der poetischen Theologie Ivan Golubs* preminuloga autora Wenera Josefa Grubera, čiji je to doktorski rad obranjen na Sveučilištu u Beču, a objavljen na njemačkom jeziku u izdavačkoj kući Kršćanska sadašnjost.

Ovomu radu-studiji prethode dva Predgovora drugih autora. Jedan u samoj knjizi, koji potpisuje prof. dr. sc. Anton Tamarut, govori o susretu Wenera J. Grubera s teologom i pjesnikom Ivanom Golubom, a u kojem je važnu ulogu odigrao sam profesor Tamarut. U drugom posebno otisnutom Predgovoru profesor emeritus Ivan Golub, među ostalim, poziva se na nekoliko stručnjaka, koji su njegov teološki rad okarakterizirali kao poetsku teologiju (Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., Tomáš Špidlík, Anton Tamarut, Jurij Beljaev, Werner J. Gruber i drugi).

Autor knjige Werner J. Gruber od je prvog susreta s Ivanom Golubom oduševljen njegovim djelima, posebice

poezijom, njezinom »ljepotom forme, u kojoj se ogledava kako ono lijepo tako i ono dobro i istinito. Ta jednostavnost jezika i ljepota misli uvlače čitatelja u svoju čaroliju, oboje duboko ukorijenjeno u prizemljenoj slici čovjeka i Boga; poruka koja se ne gubi u apstraktnosti neizrecivoga, nego koja više polazi od konkretnoga čovjeka i njegovih osjećaja i misli, sa svim poticajima srca, i tu u tajni čovjeka, traži tragove božanskoga« (str. 19–20). Tu se već nazire specifičan vid i cilj Gruberova čitanja Golubove poezije: postupno otkrivanje Golubove slike čovjeka, koja je duboko biblijska. Uočava da je Golubov čovjek najprije slika Božja, mjesto njegove prisutnosti, te nosi značajke samoga Boga, a što mu pridaje posebnu ljepotu, dostojanstvo i strahopoštovanje. Gruber želi pokazati »kako biblijsko viđenje čovjeka kao 'slike Božje' i 'slična Bogu' Ivan Golub vodi prema kategoriji darovane i izabrane blizine, konačno prema prijateljstvu, i da prijateljstvo nije samo nešto čovjeku fakultativno pridodano, što ga obogaćuje i uljepšava, nego čini središte antropološkoga i teološkoga mišljenja i pje-

sništva Ivana Goluba« (str. 23). Kako je Golubova poetska antropologija u njegovu cjelokupnom opusu raspršena, Gruberova metoda sastoji se od skupljanja, razmatranja, smještanja, usustavljanja i interpretiranja Golubovih »minijatura« i detalja kako bi u njima otkrio cjelinu njegove misli (str. 39).

Nakon prvoga, uvodnog, poglavlja satkanoga od naznaka o metodi studije te elemenata poetsko-teološkoga profila Ivana Goluba, autor u sedam koraka, od 2. do 8. poglavlja razvija Golubovu teološku sliku čovjeka, najviše na temelju njegovih pjesničkih zbirki i tekstova. Drugo poglavlje (1. korak) naslovljeno »'Mjesto na kojem stojiš je zemlja': čovjekova domovina« utvrđuje temelje Golubove slike čovjeka. Karakteristično je za Goluba interpretiranje čovjeka kao onoga koji je upisan u zemlju i njegove »zemljane« egzistencije. Zemlja sa svojom određenom kulturom i poviješću konkretizira čovjeka u njegovu porijeklu i identitetu; čovjek u povezanosti sa zemljom koju obrađuje postaje sve više čovjekom pa je time i njegovo dovršenje povezano sa zemljom, a što Golub dalje povezuje s biblijskim slikama krasnoga vrta na početku i izgrađena grada na svršetku ljudske povijesti. Zemlja kao majčinsko tlo mjesto je čovjekova života koji se prema Golubu realizira kao strastveno živjeti i uživati, a što u konačnici znači biti otvoren prema jednome drugom »ti«. Tu otvorenost u Golubovoj poeziji Werner J. Gruber, pomoću slika grana i ruke, tumači kao čežnju za

»izabranom blizinom«. U daljnjem koraku nadržavanje sebe prema drugome i čežnja za drugim bivaju tematizirani kao prijateljstvo – Golubova omiljena tema kada je riječ o čovjekovu odnosu prema Bogu. Taj korak vodi dalje prema mističnoj dimenziji Golubove teologije, koja Boga traži u dubinama čovjekova srca. Tako Božje biti u čovjeku i u svijetu Gruber drži središtem Golubova antropološkog polazišta.

Dinamiku Božje prisutnosti u čovjeku prema Golubovoj teologiji autor intenzivnije razvija u trećem poglavlju (2. korak) u slici gorenja. Naslov »Grm, koji ne sagorijeva – čovjek«, već kazuje da čovjek postaje teofanijsko mjesto. »Ondje gdje čovjek u horizontu iskustva svojeg života i svojeg ljubljenja dotiče tajanstvenu Božju stvarnost, njegovu prisutnost, gdje mu Bog otkriva svoje ime i time svoj nutarnji bitak, ondje čovjek iskusi Boga kao onoga koji je tu za njega, čija spašavajuća i podržavajuća blizina obuhvaća njegovo postojanje« (str. 99). Primjer biblijskog lika mlađoga Daniela, kojega Bog naziva »*vir desideriorum*« Golubu služi kao paradigma za predstavljanje čovjeka kao bića beskrajsne čežnje, koju dalje konkretizira kao čežnju za rajem, a koji opet nije ništa drugo doli Božja blizina. Da je ona već u čovjeku prisutna Gruber posebno pokazuje na temelju Golubove zbirke pjesama *Ultima solitudo personae*. Nadalje, analizom Golubove poznate lirike – *Izabrana blizina* i *Trinaesti učenik* autor pokazuje izabranu blizinu kao »školu

života« i »učenje života« te temelj teologije kao poezije.

U četvrtom poglavlju (3. korak) Gruber stavlja u središte božanski »Ti« na koji je čovjek čežnjom usmjeren. Govori o Božjoj šutnji i skrivenosti kao i o njegovoj spoznatljivosti po riječi, koju sam izgovara, i po slici, koja je čovjek. Za Goluba je riječ nešto još više: ona je poezija koju shvaća kao biti-otvoren prema cijeloj stvarnosti. »Poezija što više izražava neiscrpnu cjelinu, ona je prepuštanje sebe zadnjem nosivom temelju našega tubitka, koji sve fragmentarno obuhvaća i nadilazi za beskonačno« (str. 166). Također je karakterističan Golubov daljnji razvoj biblijski shvaćene slike kao prebivanja božanstva, božanskog fluida u njoj prema umjetnosti koja, da bi bila umjetnost, treba imati »ono nešto u sebi« što se teško može obuhvatiti jasnim opisom ili definicijom.

Peto poglavlje (4. korak) otvara istinsku specifičnost Golubove teološke antropologije: »Izabrana blizina ili slika Božja, čovjek«. Gruber detaljno predstavlja Golubov doprinos terminološkom i kontekstualnom pojašnjenju riječi »slika« i »sličnost« iz Post 1,26. Za Goluba je znakovito da upućuje na način razmišljanja, razumijevanja i govorenja starog Istoka, što je utjecalo i na biblijskoga pisca. Takav mu pristup omogućuje drukčije čitanje te »teološke sume« o čovjeku te otkrivanje njegove trajne izričajne snage za čovjeka i njegov život. Za razliku od uobičajenoga zapadnog čitanja, Golub »sliku« ne shva-

ća kao nešto što ima »sličnosti« s originalom. »Prema zapadnom poimanju slike karakteristično je da slika nešto predstavlja, za stari Istok slika bogova znači prisutnost božanskoga« (str. 174). Ako je Bog stvorio čovjeka na svoju sliku, to znači da je Bog u čovjeku prisutan, a što Goluba dalje navodi na zaključak da Post 1,26 čovjeka razumijeva kao svetište – analogno Izraelovu svetištu. Zanimljivo je da autor Gruber u ovom dijelu svojeg rada o temi slike Božje, više nego na drugim mjestima, poseže za Golubovim egzegetskim i teološkim djelima koja je objavio o čovjeku kao slici Božjoj, što dodatno pokazuje da je Golubova poezija nadahnuta na čvrstim biblijsko-teološkim predodžbama o čovjeku i njegovu odnosu s Bogom.

U sljedećem poglavlju (5. korak) – »Dinamika blizine ili: slika i sličnost« – postaje razvidno da je za Goluba karakteristično mišljenje da pisac Svećeničkog izvještaja o stvaranju jasno razlikuje dva aspekta: čovjeka kao sliku Božju i čovjeka kao slična Bogu. Odnos tih dvaju vidova Golub razumijeva na način povezanosti: ne mogu se svesti jedan na drugoga, ali su jedan na drugoga upućeni i međusobno povezani. U tom smislu je pogođen Gruberov izbor Golubove sinteze: »Možemo zaključiti da je 'selem elohim', slika Božja, koja primarno sadrži Božju prisutnost, i koja, sekundarno, izražava sličnost između Boga i čovjeka. Pojam 'demut' znači 'sličnost' i pripada 'selem-u' (elohim), da bi istaknuo karakter slikovitosti, slič-

nosti 'selem-a' (elohim). Iz toga proizlazi da se 'selem' (elohim) i 'demut' povezuju u jedinstvo, u kojem karakter 'selem-a' (elohim) kao nastanjenje i slika Boga stoje na istoj razini« (str. 190). Da je čovjek stvoren na sliku Božju znači da je u njemu, rečeno Golubovim rječnikom, prisutan Prisutni, da Bog čovjeka poziva u svoju blizinu i da mu daruje »izabranu blizinu«. Na primjeru blizine Marte i Učitelja iz *Trinaestog učenika* Gruber pokazuje da je Golubov pojam »izabrane blizine« čovjeka i Boga vrlo konkretno iskusiv te da se kreće u kategorijama darivanja sebe i primanja drugoga.

Drugi važan iskaz Svećeničkog izvještaja, da čovjek nije samo mjesto Božje prisutnosti nego i Bogu sličan, također u Golubovoj teologiji zauzima vrlo značajno mjesto. Werner J. Gruber pokazuje razgranate dimenzije Golubova iščitavanja čovjekove sličnosti s Bogom prema Post 1,26: singularno-pluralni način postojanja, vladanje riječju, igra. Nadalje posvećuje dosta prostora čovjekovu dozrijevanju i rastu u susretu s Bogom, koje Golub promišlja kroz etape Saveza kao glavne kategorije povijesti spasenja. Autor pritom sažeto formuliра Golubovu polazišnu misao: »Bog je čovjeka stvorio za blizinu, da mu bude blizak te da i čovjek sa svoje strane tu blizinu zamijeti i doživi, da sam postane sposoban darovati blizinu. [...] Bog je stvorio čovjeka kao sliku Božju i Bogu slična, da bi ga učinio sposobnim za savez« (str. 196). Različite »etape« saveza

kao odnosnog događanja blizine između Boga i čovjeka Golub promišlja pod vidom čovjekova postupnoga razvoja kao slike Božje i sličnosti Bogu. U tom kontekstu nikako ne izostaje tema grijeha koji za Goluba znači »razbijenu sliku«, odnosno »izgublenu blizinu i otuđenje«, ali ne i uništenu čovjekovu čežnju za Bogom te uključuje obnovu Saveza čitanu iz Golubove perspektive kao »popravljena slika«.

Prva bilanca Golubova teo-poetiziranja o čovjeku, koje naziva »darom dana šestoga«, nalazi se u sedmom poglavlju (6. korak) Gruberove studije. Autor temeljito predstavlja korak od »slike Božje« prema »prijatelju Božjemu«, čime se još više približava srži Golubove antropologije. Osnovne biblijske dimenzije – »slika Božja« i »sličnost« – predstavlja detaljnije pod vidom sve većeg postajanja čovjekom, koje se za Goluba razvija u čovjekovu postojanju, u govoru kao obliku vladanja, u kreativnom djelovanju i radu, u igri, u prožetosti igre i rada te u singularno-pluralnom načinu postojanja. Neizostavno je u toj dinamici čovjekova rasta Golubovo tumačenje Isusa Krista kao savršene Božje slike, posebice pod vidom Pavlove eikonologije i patrističkoga razumijevanja biblijske povijesti spasenja. Soteriološka dimenzija slike pokazana je na primjeru slike s Veronikina rupca i metafore nebeskih ljestava.

Vrhunac Gruberova hoda kroz Golubovu biblijsku i poetsku sliku čovjeka predstavlja osmo poglavlje (7. ko-

rak) naslovljeno »Blizina i prijateljstvo: prijateljstvo kao zadnje važeća religiozna kategorija«. Prijateljstvo prema Bogu i drugome ne može biti istinski realizirano bez prave ljubavi prema sebi od koje se čovjek tek drugome otvara. Taj proces ima više razina. Čovjek najprije izlazi iz zidova svoje »ja-samoće« prema drugome, kako je autor pokazao na temelju dijaloga učenika i Učitelja iz poeme *Trinaesti učenik*. Druga etapa čovjekova otvaranja je igra – još jedna Golubova omiljena kategorija kojom izražava čovjekovo ponašanje prema drugome, svijetu i Bogu, ili još bolje rečeno: igra između čovjeka, svijeta i Boga. Treći korak čovjekova otvaranja je prijateljstvo kao najsavršeniji oblik igre. Gruber i ovdje pogođeno sažima Golubovu glavnu ideju: »taj igralački način postojanja čovjeka prevladava lom onoga što se zbilo u grešnom padu i njegovoj povijesti te daje da (ponovno) zasvijetli izvorno lice čovjeka, njegovo lice, kakvo je zamišljeno, željeno i stvoreno od Boga« (str. 281).

Zaključna autorova misao sadržana je u poruci da je čovjek jedina autentična slika Božja koji svijetu i povijesti utiskuje crte Boga i daje mu Božje lice (deveto poglavlje). Knjiga završava popisom djela Ivana Goluba i o Ivanu Golubu.

Werner J. Gruber temeljito je proučio i istražio Golubova djela te mnogovrsne misaone elemente povezo u jednu cjelovitu teološku sliku čovjeka vlastitu Ivanu Golubu. To je mogu-

će uspješno učiniti samo ako se najprije uoče temeljne Golubove misli i ideje o čovjeku, te se zatim prati kako ih Golub dalje razvija u različitim razinama, smjerovima i kontekstima. Pritom se, s obzirom na to da je riječ o poetskoj teologiji, pretpostavlja i određen Gruberov smisao za poetski izričaj, njegova višestruka značenja i različita nijansiranja, koja ne slijede uvijek linearnu racionalnu logiku razmišljanja, nego na dublji, obuhvatniji i izvorniji način pokušavaju izreći stvarnost Božjega i čovjekova postojanja. Gruber tako na Golubovu primjeru pokazuje važnost poetskih tekstova za samu teologiju, kako u sadržajnom tako i u metodičkom pogledu.

Naposlijetku, zamjetljivo je da Werner J. Gruber ne proučava isključivo Golubova poetska djela, što bi sugerirao naslov njegove knjige, nego uzima u obzir i Golubove egzegetske i sustavno-teološke radove, posebice one koji se tiču terminološkog i teološkog značenja »slike Božje« i »sličnosti«. Zasigurno se takav metodički zahvat ne može pripisati autorovoj nedosljednosti, nego se štoviše može smatrati njegovim promišljenim korakom, koji nas upućuje na nekoliko zaključaka. Najprije da su teološko-prozni i poetski tekstovi Ivana Goluba povezani i formalno i sadržajno te da se pri njihovu razlikovanju ne može povući jasna granica. To dalje znači da Golubova poezija počiva na ozbiljnim biblijskim i teološkim uvidima, što je posebno vidljivo u njegovim središnjim tezama o čovjeku kao slici Božjoj.

To nadalje vrijedi i u obrnutom smjeru: da Golubova teologija ima poetsku dimenziju. Ona se odlikuje ne samo izvornošću misli i dosljednošću argumentacije nego i ljepotom izričaja, igrom i kovanjem novih riječi, bogatstvom višedimenzionalnih slika i metafora.

Zbog svega rečenoga utemeljeno je govoriti da je Golubova teologija uistinu poetska, a poezija teološka, odnosno: poetska teologija i teološka poezija – što i ova studija Wenera J. Grubera jasno pokazuje.

Valerija Nedjeljka Kovač

***Kačić. Sveti Franjo u Hrvatskoj 1212.,
god. XLVI – XLVII, Split, 2014. – 2015., 568 str.***

Sredinom 2016. godine izašao je prigodni broj zbornika *Kačić* u kojem su objavljeni radovi s Međunarodnoga znanstvenog skupa organiziranog u prigodi obilježavanja osam stoljeća od dolaska sv. Franje u Hrvatsku i početaka franjevačkog reda u Hrvatskoj. Znanstveni skup održan je u Splitu i Zadru 1. i 2. listopada 2012. godine, kada se navršava osam stotina godina od izvještaja o dolasku Franje Asiškoga na hrvatsku obalu. Taj znanstveni skup bila je svojevrsna prigoda da se obilježi još jedan događaj značajan za franjevački pokret u Hrvatskoj, koji je duboko obilježio osam stoljeća hrvatske povijesti.

Proslov zbornika napisao je urednik fra Hrvatinić Gabrijel Jurišić, osvrćući se ukratko na izvještaj Tome Čelanskoga, prvog životopisca sv. Franje, koji nam je i ostavio bilješku o boravku Franje Asiškoga na istočnoj obali Jadrana. Urednik ističe važnost zbornika, ponajprije zbog velikog broja znanstvenih rasprava ali i njihove sveobuhvatnosti, ko-

jima se proučavaju početci franjevaštva na hrvatskim prostorima i doprinos franjevaca Crkvi, znanosti, kulturi i umjetnosti u Hrvatskoj i susjednim zemljama. Nakon toga slijedi niz pozdravnih govora.

Važnost kontekstualizacije vremena i prostora XIII. stoljeća obrađena je u raspravi Anđelka Mijatovića »Političke i društvene prilike u hrvatskim zemljama u sastavu Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva u XIII. stoljeću«. Autor prikazuje Hrvatsko-Ugarsko Kraljevstvo te političke i društvene prilike u hrvatskim povijesnim zemljama Dalmaciji, Hrvatskoj, Slavoniji, Bosni i Zahumlju u XIII. stoljeću, stvarajući time povijesno-vremenski okvir dolaska franjevaca u hrvatske zemlje. Nešto širu temu u svojem radu »Crkvene prilike na europskom Zapadu i hrvatskoj obali za života sv. Franje Asiškoga i prvog stoljeća razvoja franjevaštva«, zahvaća Slavko Kovačić. On prikazuje crkvene i vjerske prilike općenito na europskom Zapadu